

STYRNING OCH STÖD GÄVLE

Miljöstrategiskt program 2.0

För Gävle kommunkoncern, invånare och näringsliv

Förord

En hållbar utveckling och ett starkt företagande

Gävle ligger redan i dag i framkant i sitt miljöarbete, genom att vi 2019 rankades som Sveriges tredje bästa miljökommun. Det är något att vara stolt över. Vi ska tillsammans se till att Gävle ska fortsätta sitt arbete för att ytterligare främja en god miljö och kommunen ska minska sin klimatpåverkan. Det ska ske i symbios med medborgare, näringsliv och övriga intressenter. Det handlar om att göra smarta val, ställa om i rimligt tempo och säkerställa att varje investerad krona faktiskt gör skillnad för miljön.

På nationell nivå har sju av åtta klimatförslag fått kritik av konjunkturinstitutet för att de är ineffektiva. Det visar på vikten av att beslut ska fattas för att verkligen minska utsläppen. Gävle ska genomföra insatser som leder till en bättre levnadsmiljö och minskar påverkan på den globala uppvärmningen. Men samtidigt ska vi vara väldigt måna om att företag ska vilja verka i kommunen, nya företag ska vilja flytta hit och att företag ska vilja konkurrera i våra upphandlingar. Ett starkt företagande ger en stark ekonomi som genererar pengar att investera i klimatsmarta lösningar.

Sverige och Gävle är en liten spelare i den globala klimatkampen. Ur det ljuset är det beundransvärt att försöka påverka och vara ett föredöme, även som kommun. Det stödjer vi. Förändringen är något som sker tillsammans, men även var och en. Alla kan ta beslut som är mer klimatsmarta.

Sverigedemokraterna vill se ett miljöstrategiskt program 2.0 som tar ansvar för både miljö och ekonomisk utveckling. På så sätt har vi möjlighet att bibehålla ambitionen att ligga i absolut framkant i vårt miljöarbete.

Mattias Eriksson Falk, Kommunalråd Sverigedemokraterna

Innehållsförteckning

Övergripande ambitioner	3
Internationellt, nationellt och regionalt arbete	3
Synergier mellan ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet	4
Miljöstrategiskt program och andra styrdokument	5
Målområden och prioriteringar	5
Prioriterade åtgärder	6
Robusta ekosystem	7
Vad menas med robusta ekosystem	7
Målinriktning – tillstånd i framtiden	8
Nuläget Robusta ekosystem	8
Utmaningar Robusta ekosystem	9
Mål, indikatorer och ansvar Robusta ekosystem	10
Prioriterade åtgärder Robusta ekosystem	11
Ren och giftfri vardag	12
Vad menas med ren och giftfri vardag	12
Målinriktning – tillstånd i framtiden	12
Nuläget ren och giftfri vardag	13
Utmaningar ren och giftfri vardag	14
Mål, indikatorer och ansvar Ren och giftfri vardag	16
Prioriterade åtgärder Ren och giftfri vardag	18
Genomförande och uppföljning	20
Resurser för genomförandet	20
Uppföljning	21
10 framgångsfaktorer	22
Trender som påverkar miljöarbetet	24
Begrepp och definitioner	25

Övergripande ambitioner

Under många år har ambitionen varit att Gävle ska vara en av de bästa miljökommunerna att leva, verka och vistas i. Nu är det dags att ytterligare höja ambitionerna på miljö- och klimatområdet:

- Alla invånare ska ha tillgång till rent vatten, ren luft och välkomnande naturområden med hög biologisk mångfald.
- Gävle kommunkoncern ska möjliggöra för invånare och näringsliv att leva miljömässigt hållbart i Gävle och samtidigt sätta upp mål som gör att vår kommun ses som attraktiv för både befintliga som nya företagsetableringar.

Internationellt, nationellt och regionalt arbete

Agenda 2030 antogs 2015 av FN:s generalförsamling och innebär att alla medlemsländer i FN har förbundit sig att arbeta för att uppnå en ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar värld till år 2030. De 17 målen i Agenda 2030 handlar om att försöka skapa anständiga och hållbara levnadsförhållanden och levnadsvillkor för alla världens människor. Se figur 1.

Figur 1. FN:s globala mål för hållbar utveckling

Eftersom förutsättningarna för att nå de 17 målen är lokala, medan målen är globala, blir varje lands utmaningar och styrkor unika. Det som sker på den lokala nivån är centralt för genomförandet av agendan. Gävle kommuns miljöstrategiska program ska bidra till att nå de 17 globala målen.

Synergier mellan ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet

Hållbar utveckling är ett begrepp som används för att peka ut en önskvärd samhällsutveckling. Det är enligt definitionen i *Vår gemensamma framtid*, även kallat Brundtlandrapporten:

En utveckling som tillgodoser våra behov idag utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov.

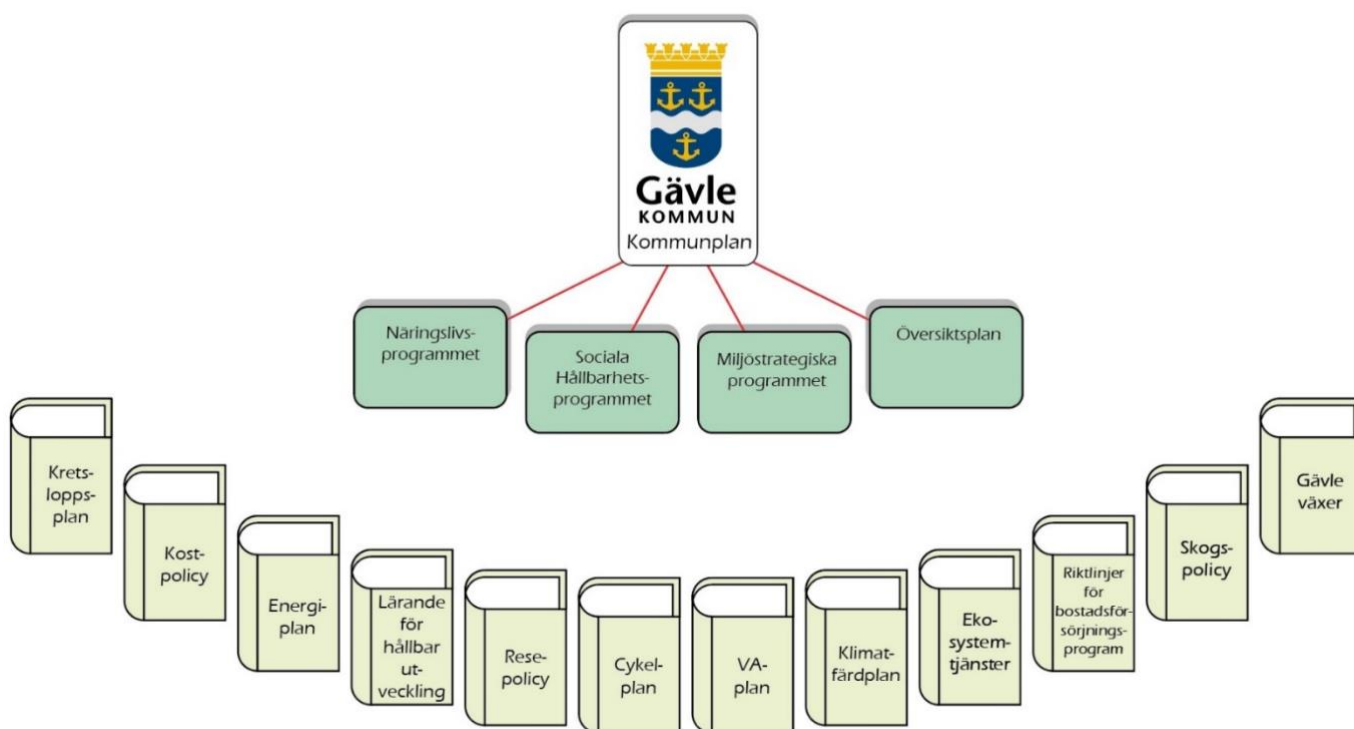
I begreppet ingår de tre dimensionerna miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet.

Arbetet med miljömässig, social,- och ekonomisk hållbar utveckling ska genomsyra hela Gävle kommunkoncerns uppdrag och vara en naturlig del i alla verksamheter. Det Miljöstrategiska programmet och dess mål ska arbeta för en miljömässigt hållbar utveckling, en hälsosam livsmiljö samt bidra till ökad resiliens och minskad sårbarhet. Det uppstår flera synergieffekter i arbetet med de tre hållbarhetsdimensionerna.

Miljöstrategiskt program och andra styrdokument

Gävle kommuns kommunplan har en övergripande roll för kommunens styrning. Det Miljöstrategiska programmet och strategiska program som angränsar till varandra ska samverka och följa den styrning som gäller i Gävle kommun.

Översiktsplan Gävle kommun 2030, Sociala hållbarhetsprogrammet och Näringslivsprogrammet ligger till exempel på samma strategiska nivå som det Miljöstrategiska programmet. Samtliga program, planer, riktlinjer och policies bidrar till ett hållbart Gävle.

Figur 2. Exempel på Gävle kommunkoncerns styrande program, strategier, policies, planer, riktlinjer och kartläggningar.

Målområden och prioriteringar

Programmet är indelat i två målområden:

- Robusta ekosystem
- Ren och giftfri vardag

Programmet innehåller både interna mål, det vill säga mål för Gävle kommunkoncern samt externa mål för Gävle som geografiskt område. I tabellerna under varje målområde där målen presenteras är de interna målen för Gävle kommunkoncern kursiverade.

Till varje mål finns en eller flera indikatorer. Indikatorerna används som underlag för att följa utvecklingen. Politiken behöver regelbundet följa upp arbetet för att säkerställa att de insatser som genomförs är tillräckliga eller om mer behöver göras och prioriteras för att nå de beslutade målen.

Prioriterade åtgärder

Programmet innehåller prioriterade åtgärder som är särskilt viktiga för att uppnå de mål och ambitioner Gävle kommunkoncern har.

Utöver de prioriterade åtgärderna behövs kompletterande åtgärder på en mer detaljerad nivå. Åtgärderna kan förändras över tid och beskrivs därför inte i detta program utan finns samlade i en åtgärdsbank. Åtgärdsbanken innehåller de förslag till åtgärder som inkommit under revideringen av programmet och kan till exempel användas när handlingsplaner tas fram.

Robusta ekosystem

Målområdet Robusta ekosystem omfattar ökad biologisk mångfald, utveckling och förstärkning av ekosystemtjänster, rekreation, rent vatten och ren mark, klimatanpassning.

Vad menas med robusta ekosystem

Med Robusta ekosystem menas ett ekosystem som är motståndskraftigt mot yttre faktorer och stabilt. Robust är närbesläktat med resilient som också lyfter in dimensionen anpassningsbarhet. Det är nödvändigt inte minst för matförsörjning, dricksvatten och välmående att vi har välfungerande ekosystem. Ekosystem bidrar bland annat till att upprätthålla den biologiska mångfalden, rena vårt vatten, ge oss värdefulla rekreationsområden, bromsa klimatförändringarna och dess effekter. Ett robust ekosystem ska klara detta och inte vara så känsligt för yttre påverkan att det riskerar att kollapsa av den.

Robusta ekosystem bidrar till följande globala mål:

Robusta ekosystem bidrar till följande svenska miljö kvalitetsmål:

Ingen övergödning	Ett rikt odlingslandskap
God bebyggd miljö	Ett rikt växt och djurliv
Bara naturlig försurning	Myllrande våtmarker
Levande sjöar och vattendrag	Levande skogar
Grundvatten med god kvalitet	Hav i balans och levande kust och skärgård

Målinriktning – tillstånd i framtiden

I Gävle kommun skyddas den biologiska mångfalden

Naturen är välmående och den biologiska mångfalden är hög. Att bevara och stärka naturområden där många olika växter och djur lever tillsammans bidrar till att Gävles ekosystem bevaras långsiktigt, vilket lägger grunden för ett robust ekosystem.

Vi har god kunskap om och värdesätter de ekosystemtjänster som naturen erbjuder

Med pollinering, luft,- och vattenrening, klimatreglering, temperaturutjämning, rekreation och välbefinnande bevarar vi ekosystemet.

I Gävle kommun är naturens och vattnets kvalitéer väl utvecklade

Gävle kommun värnar om parker, grönområden och vattenmiljöer med höga rekreativa och biologiska kvalitéer.

Alla invånare har tillgång till friskt och rent vatten

Gävles dricksvattentäkter är skyddade för friskt och rent vatten.

Gävle är väl förberett och anpassat för de effekter som klimatförändringarna medför och kommer att medföra.

Nuläget Robusta ekosystem

Att närma sig ett tillstånd som kan kallas Robust ekosystem är ett ständigt pågående arbete. Gävle kommun antar löpande styrande dokument där det fastläggs vilka park- och naturområden som har betydelse för tätorterna och landsbygdens växande befolkning. För nya parker som anläggs tas skötselplaner fram. Under de senaste åren har det nya centrumnära Boulognerbadet i vacker parkmiljö blivit populärt. Det har också bildats ett antal kommunala naturreservat.

En skogspolicy som omfattar all kommunägd skogsmark har tagits fram. Policyn är ett övergripande dokument för hur Gävle kommun ska bedriva sin skogsskötsel.

Andelen sjöar och vattendrag som uppnår god ekologisk och kemisk status i Gävle kommun var låg i den senaste statusklassningen. Gävle kommun bedriver inget strategiskt arbete för att efterbehandla förorenade områden i kommunen.

En VA-strategi med tillhörande VA-plan och en policy för dagvatten är framtagna. Dessa handlar om hur Gävle ska hantera dricks-, spill- och dagvatten. De utgör en grund för vidare arbete med miljöförbättrande åtgärder i vatten och för klimatanpassning. Arbetet med att skydda vattentäkter är ett omfattande men nödvändigt pågående arbete.

När det gäller riktlinjer för klimatrisker och anpassningsåtgärder finns det beskrivet i Översiktsplanen för Gävle kommun och kommer att utvecklas i det reviderade programmet.

Utmaningar Robusta ekosystem

Att skydda den biologiska mångfalden är en av de verkligt stora utmaningarna i vår tid. De värden och kvalitéer som tillhandahålls genom ekosystemtjänster och biologisk mångfald behöver bli allmänt kända och tas i beaktande vid ekonomiska och politiska ställningstaganden.

Det är nödvändigt att ekosystemtjänster och biologisk mångfald integreras i kommunala mål och beslut. Att i samband med all kommunal planering och exploatering i första hand tänker på att tillföra ekosystemtjänster och gröna värden. Om det inte är möjligt lokalt blir det nödvändigt att försöka minimera de negativa konsekvenserna och kompensera för den förlust av ekosystemtjänster som sker. De gröna och blå miljöerna i staden ska inte minska utan öka och utvecklas.

Att skapa en sammanhållen grönblå infrastruktur möjliggör för arter att sprida sig i landskapet är en stor utmaning och en förutsättning för ett rikt växt- och djurliv.

De största utmaningarna när det gäller sjöar och vattendrag i Gävle kommun idag är miljöfarliga ämnen, fysiska ingrepp i vattenmiljön och övergödning. För att nå en god status för Gävles vattenförekomster behövs arbetas ännu mer med restaurering och förebyggande åtgärder.

På land är det också av yttersta vikt att efterbehandling av förorenade områden kommer igång. Förutom effekt på den lokala miljön har vissa av områdena troligen även en direkt effekt på människors hälsa. Detta skulle också kunna minska den miljöskuld vi lämnar till kommande generationer.

För att trygga Gävles vattenförsörjning nu och för framtida generationer behöver vi slå vakt om kvaliteten på vattnet och se till att det inte förorenas. Samtidigt måste vi öka mängden dricksvatten som produceras. Förändrade vädermönster, en växande befolkning och exploatering kring vattentäkter är utmaningar som alla måste hanteras.

Det är viktigt att arbeta med åtgärder för att hantera konsekvenserna av de pågående klimatförändringarna. Det behövs arbete och anpassning för att minimera effekter av exempelvis höjda havsnivåer, högre temperaturer och intensivare regn.

Mål, indikatorer och ansvar Robusta ekosystem

Mål och indikatorer som gäller för Gävle kommunkoncern är kursiverade.

Mål	Målar	Indikatorer	Ansvarig
Stärkt biologisk mångfald och fler värdefulla rekreationsområden.	2030	<ol style="list-style-type: none"> 1. Total andel skyddad natur i % ska öka. 2. Antal och areal kommunalt bildade naturreservat enligt Strategi för bildande av naturreservat i Gävle kommun. 3. Andel parker med fastlagd skötsel-och utvecklingsplan ska öka. 4. Bästa friluftskommun. 5. De kommunala örtbackarna ska skyddas och hävdas. 6. Arealen kommunägd betes- och slåttermark ökar. 7. Alla relevanta åtgärdsprogram för hotade arter ska vara implementerade i kommunkoncernens verksamheter. 	Samhällsbyggnadsnämnden, Kultur- och fritidsnämnden, Kommunstyrelsen
God status i alla vattenförekomster.	2030	Vattenförekomster med (sjöar och vattendrag) ekologisk och god kemisk status.	Kommunstyrelsen, Samhällsbyggnadsnämnden
Robust vattenförsörjning	2030	<ol style="list-style-type: none"> 1. Utnyttjandegraden vid Vattenverket minskar. 2. Andel åtgärdade vägavsnitt som är utpekade i Skydd av Gävle-Valboåsen. 	Gävle Vatten, Kommunstyrelsen, Samhällsbyggnadsnämnden
Gävle kommun arbetar aktivt med att minska påverkan från förorenade områden.	2030	Gävle kommun minskar antalet förorenade områden i riskklass 1 och 2.	Samhällsbyggnadsnämnden, Kommunstyrelsen
Gävle kommun är anpassad till det förändrade klimatet och har minimerat risker för miljö och hälsa.	2030	Kommer kompletteras med indikatorer, fram till dess följs förändring i: <ol style="list-style-type: none"> 1. Medeltemperatur 2. Nederbörd 3. Höjning av havsnivå 	Alla nämnder, förbund och bolag

Prioriterade åtgärder Robusta ekosystem

Gävles grönstruktur – arbeta fram ett tematiskt tillägg till översiktsplanen (TÖP) samt en handlings- och genomförandeplan

Här samlas de övergripande mål, ambitioner, riktlinjer och principer som ska gälla för grönstrukturen i Gävle kommun i text och kartor. TÖP:en är angelägen för att stödja ekosystemtjänster, värna biologisk mångfald, klimatanpassa, erbjuda rekreativa miljöer, skydda biotoper, möjliggöra vattenkontakt och utveckla nya grönskande värden i Gävle med mera. Allt är avvägt mot andra allmänna intressen. TÖP:en antas av kommunfullmäktige.

I handlings-, och genomförandeplanen samlas de följdaktiviteter som TÖP:en medför. Delar av handlings- och genomförandeplanen samordnas och sambeslutas inom Gävle kommunkoncern medans andra delar har respektive nämnd ansvar för.

Ta fram en vattenplan som skydd för föroreningsspridning och övergödning av våra ytvattenförekomster

Vattenplanen beskriver behov och åtgärder som krävs för att nå god status i vattenförekomster inom Gävle kommun. En viktig del är skapande av lokala åtgärdsprogram för vattenförekomster för att ett konkret arbete mot god status ska kunna påbörjas.

Anpassa vattenkraften i Gävle kommun i linje med publikationen ”Återställande av fiskvandring i Gästrikland”

Strävan efter att rätt åtgärder görs så att de bästa effekterna för ekosystemet och den förnybara elproduktionen uppnås.

Ta fram en Mark- och vattenstrategi för Gävle-Valboåsen

Beskriver Gävle-Valboåsens känslighet och föreslår åtgärder som leder till en robust vattenförsörjning.

Ta fram en strategi för åtgärdande av förorenade områden

En strategi arbetas fram hur kommunen ska arbeta med förorenade områden. Här beskrivs också hur tillsyn och övriga delar av kommunen tillsammans arbetar på bästa sätt.

Tematiskt tillägg till Översiktsplan Gävle kommun 2030 gällande klimatanpassning

Staden och invånarna säkras mot ökande förekomster av bland annat värmeböljor, skyfall, översvämningar och skredrisk. En fördjupad risk-, och sårbarhetsanalys genomförs som en del i kommunens klimatanpassningsarbete.

Ren och giftfri vardag

Målområdet Ren och giftfri vardag omfattar kretslopp, matens miljöpåverkan, kemikalier, ren luft och buller samt medvetandegörandet av en mer hållbar livsstil.

Vad menas med ren och giftfri vardag

Med ren och giftfri vardag menas det som de flesta människor kommer i direktkontakt med i vardagen som kan påverkas genom mer medvetna val.

Ren och giftfri vardag bidrar till följande globala mål:

Ren och giftfri vardag bidrar till följande svenska miljö kvalitetsmål:

Frisk Luft

Giftfri miljö

Målinriktning – tillstånd i framtiden

Det miljösmarta valet är det självklara valet

Den ökade medvetenheten att en mer hållbar livstil ger högre livskvalitet har bidragit till att vi i Gävle nu lever utifrån att vi faktiskt bara har ett jordklot, inte fyra.

Maten är hållbar och klimatsmart

Vegetabiliska proteiner, närproducerat och svenskproducerat utgör den största delen av kosten. Gävle kommun arbetar för följande prioriteringsordning: Närproducerat, svenskt. Inget onödigt matsvinn finns i Gävle och all mat tas till vara för att inte påverka klimatet negativt. Krav på kortare ledtider av livsmedelstransporter, för att undvika onödiga utsläpp och långa fraktvägar, behövs.

Livsmedelsproduktionen är hållbar

En hållbar och konkurrenskraftig livsmedelskedja finns. Där den totala livsmedelsproduktionen och förädlingsvärdet är högt och lönsamheten stark.

I Gävle ses allt avfall som värdefulla resurser och inga farliga ämnen som stör kretsloppens naturliga flöden finns i omlopp

Gävle kommun arbetar främst med att förebygga uppkomst av avfall. Allt avfall som ändå uppkommer sorteras, återanvänds, återvinns, och tas tillvara för att skapa ett cirkulärt resurseffektivt kretslopp. Kemikalie,- och plastanvändningen

är hållbar och ingen negativ påverkan på människors hälsa och ekosystemet kan påvisas.

I Gävle är utemiljön fri från nedskräpning

Bidrar till en ökad upplevelse av en trygg och ren utemiljö. För att nå dit arbetas långsiktigt, strategiskt och tillsammans. Fokus är att skapa förutsättningar för målbeteenden som att "använda flera gånger", "slänga rätt" samt "att plocka andras skräp".

Luften i Gävle är frisk och ren och invånarna upplever en god ljudmiljö

Luften är fri från föroreningar så att invånare, djur, växter och kulturvärden inte skadas. Invånare utsätts inte för störande ljudnivåer från trafik eller verksamheter. Alla barn har möjlighet att leka utomhus i hälsosamma och inspirerande miljöer.

Nuläget ren och giftfri vardag

Vi i Gävle har inte en hållbar livsstil idag. Gävle kommunkoncerns roll är att skapa förutsättningar för kommunkoncernens medarbetare, invånare och näringsliv för att möjliggöra en hållbar livstil. Arbetet pågår bland annat genom att förskolor och skolor ger barn och elever kunskap och handlingskompetens som bidrar till en hållbar samhällsutveckling. Det sker genom ett aktivt arbete med lärande för hållbar utveckling - LHU. Här ligger Gävle kommun i framkant. Ett annat exempel är nätverket Hållbart näringsliv Gävle där ett sextiotal företag tar sitt ansvar för ett hållbart Gävle.

Gävle kommunkoncern bör aktivt arbeta för att öka andelen närproducerat, svenskt och vegetabilier. Samt minska andelen rött kött, och att endast köpa MSC/ASC-märkt fisk. Ekologisk mat ligger idag på drygt 40 procent av inköp inom kommunkoncernen. Detta bör bytas ut mot mer klimatsmart närodlad kost, på grund av att ekologisk mat kräver mer vatten och större landarealer när det produceras. Det arbetas även aktivt med andra hållbarhetsaspekter kring kost i den gemensamma kostpolicy som Gävle kommunkoncern antagit.

Mängden matsvinn inom vård, omsorg och skola i Gävle har minskat men det finns utrymme för förbättring. Den mat som samlas in blir till lokalproducerad biogas vilket minskar klimatpåverkan och gör oss mindre beroende av fossila drivmedel.

En stor del av den jordbruksmark Gävle kommun äger används idag till ekologisk odling. Detta bör ställas om till mer miljövänliga alternativ. Gävle kommunkoncern möjliggör för de regionala livsmedelsproducenterna att lämna anbud i kommunkoncernens upphandlingar, i linje med Gävle kommuns kostpolicy.

Drygt hälften av matavfallet, förpackningar och returpapper i Gävle återvinns. Sorteringen har under lång tid varit på en relativt oförändrad nivå och behöver förbättras ytterligare.

När det gäller återanvändning finns det flera second hand-butiker och viss låne- och reparationsverksamhet i Gävle. Det som saknas är verksamheter som

reparerar saker i större omfattning liksom verksamhet som kan lagra och reparera material från byggnation och rivning. Många saker kastas därför och går till förbränning istället.

Antal deltagare i de årliga skräpplockardagarna har under de senaste åren ökat vilket visar på ett engagemang hos invånare och näringsliv.

Ämnen som är farliga för miljön och hälsan finns i stort sett i allting omkring oss. De finns i maten vi äter, kläderna vi bär på, möbler, elektronik, hygienprodukter och leksaker. Hur de påverkar på kort och lång sikt är ganska okänt. Och effekterna som kan uppstå när vissa ämnen dessutom blandas, även kallat coctaileffekter, är än mer okända. Gävle kommunkoncern har påbörjat att fasa ut vissa kemikalier, bland annat genom arbetet med kemikaliesmarta verksamheter. Gävles första kemikaliesmarta förskola, Östers förskola, har invigts.

I Gävle idag utsätts människor för höga ljudnivåer som upplevs som buller. Det vill säga störande oönskat ljud, främst från väg- och tågtrafik. Buller kan påverka människors prestation, inlärning, vila och sömn negativt. Vid långvarig exponering kan det även öka risken för hjärt- och kärlsjukdomar.

De lokala utsläpp i luften som långsiktigt kan påverka människors hälsa, som till exempel luftvägar, hjärta eller kärl är höga. I dagsläget nås inte målen för inandningsbara partiklar (PM₁₀) och kvävedioxid (NO₂), vilka är utsläpp som främst kommer från trafiken.

Upphandling är för Gävle kommunkoncern ett effektivt verktyg för att uppnå politiska ambitioner och mål för hållbarhet. Att ställa miljökrav vid upphandling är nödvändigt. Dock inte till den grad att näringslivet hotas vilket direkt påverkar den ekonomiska tillväxten och välfärden negativt. De upphandlingar som har en större miljöpåverkan har idag fått ett särskilt fokus, bland annat att ställa kemikaliekrav och miljökrav på transporter. Balansen mellan miljökrav och Gävles ekonomiska utveckling behöver säkerställas.

Utmaningar ren och giffri vardag

En av kommunkoncernens, invånarnas och näringslivets stora utmaningar är att göra vår livsstil mer hållbar. Vi behöver hitta vägar framåt för hur vi tillsammans kan arbeta med att skapa handlingskompetens. Det vill säga få människor att gå från ord till handling på ett långsiktigt hållbart sätt.

Gävle kommunkoncern behöver fortsätta skapa förutsättningar för att arbeta vidare med att minska matens miljöpåverkan och matsvinnet i kommunens verksamheter. Men även öka medvetenheten hos invånare och näringsliv så att även de bidrar.

Samverkansformer utefter livsmedelskedjan behöver utvecklas. Gävle kommunkoncern behöver vid planering och underhåll av infrastrukturåtgärder ta större hänsyn till livsmedelsproduktionen. Både vad gäller areella näringar och livsmedelskedjans transporter.

För att förbättra sorteringen och öka återvinningen behöver arbetet intensifieras genom utbildning som leder till beteendeförändring och vidareutveckling av insamlingssystem. Tillgänglighet för hushållen att lämna sitt sorterade avfall behöver också utvecklas.

När det gäller återanvändning av saker och byggmaterial så är frågans komplexitet och ansvarsförhållanden en utmaning. Det behöver skapas samverkan mellan lokala aktörer och närliggande kommuner samt lägga en grund för utveckling av cirkulära affärsmodeller.

Kunskapen om farliga ämnen och kombinationseffekter när vissa ämnen blandas behöver öka. Arbetet med att fasa ut farliga kemikalier inklusive plast i resten av kommunens verksamheter behöver fortsätta.

Förebyggande åtgärder behövs för att minska den nedskräpning som sker för att bibehålla en trygg och ren utemiljö. Arbetet med minskad nedskräpning behövs från flera håll och kräver samverkan för att komma framåt.

Många invånare utsätts fortfarande för störande buller som kan ge negativa hälsoeffekter. Det är främst trafiken som ligger bakom de höga ljudnivåerna. Åtgärder har gjorts för att minska bullret, men det krävs fortsatt stora insatser av Gävle kommun och andra aktörer som Trafikverket, industrier och verksamheter för att minska de negativa hälsoeffekterna av buller.

Frisk luft är en förutsättning för en god boendemiljö. Den största orsaken till den dåliga luftmiljön i Gävle är motortrafiken. Åtgärder, som till exempel samordnad varudistribution, behövs för att minska de transporter som sker. Arbetet med minskad motortrafik är en utmaning men krävs för att lösa de miljö- och hälsoproblem den bidrar till. Samtidigt som bilar, lastbilar mm även fortsättningsvis har en självklar plats i vårt samhälle och ska kunna färdas i exempelvis de centrala delarna av Gävle.

Gävle kommunkoncern har påbörjat att ställa miljömässigt hållbara krav vid upphandlingar. Nästa steg är att göra leverantörsuppföljningar för att säkra upp att de krav som ställs uppfylls.

Mål, indikatorer och ansvar Ren och giftfri vardag

Mål och indikatorer som gäller för Gävle kommunkoncern är kursiverade.

Mål	Målar	Indikatorer	Ansvarig
Alla invånare ska ha handlingskompetens ¹ för en hållbar samhällsutveckling; 100% år 2030.	2025	1. % (0-100) medborgares handlingskompetens. 2. % (0-100) elevers handlingskompetens åk 5, 9 och gymnasiet åk 2 3. Miljöarbeteindex ska öka från index 59 år 2017 till Index 65 år 2025. Medborgarundersökning om kommunens insatser för att kommuninvånarna ska kunna leva miljövänligt.	Alla nämnder och styrelser
<i>Hållbar och klimatsmart mat</i> 1. Gävle kommuns inköp av närproducerade livsmedel ska vara minst 50 % år 2025. 2. Gävle kommuns inköp av svenskproducerade livsmedel ska vara minst 75 % år 2025. 3. Mängden totalt matsvinn som slängs inom vård, omsorg, förskola och skola inom Gävle kommunkoncern ska minska med 15 % mellan år 2020 till år 2025.	2025	1. <i>Andel inköp av närproducerat i % relaterat till total inköpskostnad.</i> 2. <i>Andel svenskproducerat i % relaterat till total inköpskostnad.</i> 3. <i>Totalsvinn (gram / portion), som utgörs av summan av:</i> • <i>Tallrikssvinn (g/portion)</i> • <i>Serveringssvinn (g/portion)</i> • <i>Kökssvinn (g/portion), som utgörs av: Lagringssvinn, beredningssvinn och tillagningssvinn</i>	<i>Alla nämnder och styrelser</i>
Värdet av den samlade livsmedelsproduktionen (kr) inom Gävle kommun som geografiskt område har ökat med 50 % från år 2020 till år 2030.	2030	Värdet av den samlade livsmedelsproduktionen (kr) inom Gävle kommun som geografiskt område.	Kommunstyrelsen
Bibehållen jordbruksareal i kommunen.	2030	Jordbruksareal utveckling.	Kommunstyrelsen, Samhällsbyggnadsnämnden
Mängden hushållsavfall per invånare i Gävle kommun (matavfall, restavfall, tidningar, förpackningar och grovsopor) ska minska med 20 procent från år 2015 till år 2025.	2025	Mängd hushållsavfall per invånare (matavfall, restavfall, tidningar, förpackningar och grovsopor).	Kommunstyrelsen, Gästrike återvinnare, alla övriga nämnder
Minst 70 procent av matavfall, förpackningar och tidningar från hushåll sorteras ut och återvinns.	2025	Årliga mätningar av andel utsorterat av totalt avfall.	Kommunstyrelsen, Gästrike återvinnare, Gavlegårdarna
<i>Användningen av plast ska vara hållbar – mängden plast ska minska och den plast som används ska vara biobaserad eller återvunnen, och möjlig att återvinna.</i>	2025	1. <i>Inköp av plast (kr)</i> 2. <i>Inköp av biobaserad plast (kr)</i> 3. <i>Inköp av återvunnen plast (kr) (utvalda leverantörer)</i> 1. <i>Inköpt svart plast i förbrukningsvaror (kr)</i>	Alla nämnder och styrelser
Nedskräpningen ska minska och upplevelsen av en trygg och ren utemiljö ska öka.	2025	1. Renhållnings- och sophämningsindex. 2. Trygghetsindex	Samhällsbyggnadsnämnden, Kommunstyrelsen

¹ I begreppet handlingskompetens ingår konsumtion och övriga beteenden som leder till en hållbar utveckling. Att aktivt engagera sig på olika sätt för att påverka samhällsutvecklingen.

Mål	Målar	Indikatorer	Ansvarig
Luften ska vara så ren att människors hälsa, samt djur, växter och kulturvärden inte skadas. <i>Vid nyproduktion av förskolor och skolor ska utegårdar klara miljökvalitetsmålen avseende Frisk Luft.</i>	2025	1. Uppmätt kvävedioxidhalt vid vald mätpunkt, Södra Kungsgatan 12 2. Uppmätt partikelhalt vid vald mätpunkt, Södra Kungsgatan 12 3. <i>Miljökvalitetsmålen avseende Frisk Luft.</i>	Samhällsbyggnadsnämnden, Kommunstyrelsen, Gavlefastigheter
Negativa effekter av buller ska minska.	2025	Kommer kompletteras med indikatorer efter framtagen kommunövergripande kartläggning av omgivningsbuller.	Samhällsbyggnadsnämnden, Kommunstyrelsen
Gävle kommunkoncern ska skapa förutsättningar som bidrar till att den totala körsträckan med bil i Gävle kommuns geografiska område ska år 2025 ha minskat med 20 % per invånare jämfört med 2018.	2025	1. Körda km, personkm. genomsnittlig körsträcka per invånare, jämfört med 2018 2. Antal bilar per invånare	Samhällsbyggnadsnämnden, Kommunstyrelsen, Gävle Parkeringservice
<i>Den totala körsträckan med bil i Gävle kommunkoncern ska år 2025 ha minskat med 30 % per anställd, jämfört med 2018.</i>	2025	1. <i>Körda km totalt med personbilar och lätta lastbilar delat med antal anställda.</i> 2. <i>Antal fordon delat med antal anställda</i>	<i>Alla nämnder och styrelser</i>
Invånarnas användning av och exponering för miljö- och hälsofarliga ämnen ska minska.	2025	Indikatorer under mål om Luft följs samt det kommer kompletteras med ytterligare indikatorer efter framtagen Kemikalie-och plastplan.	Alla nämnder och styrelser
<i>Varor och tjänster som upphandlas av Gävle kommunkoncern ska vara miljömässigt hållbara.</i> 1. <i>Andel upphandlingar med minst ett miljökrav ska vara 40%.</i> 2. <i>Andel upphandlingar där ställda miljökrav ger minst en mätbar effekt ska vara 10%.</i>	2025	1. <i>Andel upphandlingar med minst ett miljökrav (%)</i> 2. <i>Andel upphandlingar där särskilt utvalda ställda miljökrav ger minst en mätbar effekt (%)</i>	<i>Alla nämnder och styrelser</i>

2 Den totala körsträckan för Gävle kommunkoncerns nämnder och styrelser innebär att minskningen kan variera mellan verksamheterna och den totala minskningen för Gävle kommunkoncern sammanställs vid årliga miljöbokslut.

Prioriterade åtgärder Ren och giftfri vardag

Gävle kommun ska genomföra en satsning ”Hållbar livsstil tillsammans” – som vänder sig till alla tre målgrupper i det Miljöstrategiska programmet

Satsningen ska inkludera handlingskompetens och hållbar konsumtion samt bidra till måluppfyllelse inom de tre målområdena inom det Miljöstrategiska programmet. Det ska även påverka utvecklingen mot ökad hållbarhet lokalt, nationellt och globalt. Hela kommunkoncernen behöver här samverka internt och med externa aktörer.

Vi ska stärka lärande för hållbar utveckling

Fortsatt arbete med utmärkelsen Skola för hållbar utveckling. Det innebär att alla utbildningsverksamheter ska ha tillgång till skolträdgård eller skolskog samt att befintliga grönområden nära grundskolor och förskolor bevaras.

Gävle kommun ska fortsätta vara årlig medlem i Håll Sverige Rent

Medlemskap i Håll Sverige Rent möjliggör att samtliga målgrupper i det Miljöstrategiska programmet kan delta i de årliga skräpplockardagarna samt ta del av utbildningsmaterial.

Gävle kommun ska arbeta för hållbar och klimatsmart mat

Ett kommunikations,- och beteendeprojekt för hållbar och klimatsmart mat ska genomföras.

Gävle kommun ska skapa förutsättningar för en hållbar och konkurrenskraftig livsmedelsproduktion

Det innebär att utveckla samverkansformer längs livsmedelskedjan. Gävle kommun ska vid planering och underhåll av infrastrukturåtgärder ta större hänsyn till livsmedelsproduktionen avseende areella näringar och livsmedelskedjans transporter.

Gävle kommun ska genomföra framtagna åtgärder i den kommande Kretsloppsplanen

Kretsloppsplanen ska omfatta mål och åtgärder inom bland annat områdena cirkulär ekonomi, förebyggande av avfall, ökad återanvändning och återbruk, ökad återvinning, förebyggande av nedskräpning, förbättrad sortering hos hushåll samt privata och kommunala verksamheter.

Gävle kommun ska ta fram en kemikalie,- och plastplan och genomföra framtagna åtgärder

Syftet med Kemikalie,- och plastplanen är att samordna och tydliggöra de beslut, åtgärder och resurser som behövs för att uppmärksamma vilka kemikalier som används. Men också att fasa ut de kemikalier som är farliga för människan och miljön. När det gäller plast är det angeläget att mängden plast ska minska och att den plast som används ska vara biobaserad eller återvunnen och möjlig att återvinna-”Rätt plast på rätt plats”. Kemikalieplanen berör programmets tre målgrupper; Gävle kommunkoncern, invånare och näringsliv.

Gävle kommun ska genomföra långsiktiga åtgärder för att förbättra luftföroreningsituationen och bullerpåverkan i centrala Gävle

Luftföroreningar och buller har ett nära samband med varandra och är ett fortsatt problem i centrala Gävle. Långsiktiga åtgärder behöver vidtas för att minska de negativa hälsoeffekterna som förorenad luft och störande ljudnivåer innebär. En kommunövergripande kartläggning av omgivningsbuller ska tas fram med ett kompletterande åtgärdsprogram.

Kommunen ska i planer som innebär signifikant ökad trafik och/eller förtätning av gaturummet göra en luftutredning. Utredningen ska föreslå åtgärder som minskar risken för att planen medför negativa effekter på människors hälsa och miljön.

Säkerställa att det, i högre utsträckning, ställs miljömässigt hållbara krav vid upphandlingar, inköp och leverantörsuppföljningar

Beaktning och viss kravställning sker för varor och tjänsters miljöpåverkan ur ett livscykelperspektiv. Det vill säga vid tillverkning, användning, återbruk och återanvändning, materialåtervinning, omhändertagande av avfall och transporter i alla led.

Genomförande och uppföljning

Kommunstyrelsen ansvarar för programmets tidplan samt att sprida, revidera och följa upp programmet. Initialt ingår även att förankra programmet för de tre målgrupper det riktar sig till.

Inom Gävle kommunkoncern är det cheferna som ansvarar för genomförandet och att åtgärder bidrar till att målen uppnås. De årliga verksamhetsplanerna ska innehålla en beskrivning av hur verksamheten avser att arbeta för att uppfylla det övergripande målet "En ekologiskt hållbar kommun" och övriga mål inom det miljöstrategiska programmet.

Resurser för genomförandet

Det Miljöstrategiska programmet är ett av fyra strategiska program; Översiktsplan Gävle, Näringslivsprogram, Miljöstrategiskt program och Socialt hållbarhetsprogram. Samtliga program är på övergripande nivå styrande för kommunkoncernen.

Nämnder och styrelser ska genomföra åtgärder med de medel som givits i ram och med eget initiativ. Varje nämnd, bolag och verksamhet ska i sin ordinarie process och budget styra och följa upp sin verksamhet så att målen uppnås.

Kommunstyrelsen är ansvarig för att följa upp, samordna och stödja processer som ökar måluppfyllelsen i koncernen. Detta görs med olika resurser som till exempel kompetensstöd, prioritering av strategiska insatser och finansiering av särskilt utpekade projekt.

Samverkan med andra organisationer, myndigheter och näringslivet är avgörande för att målen ska nås. Viktiga resurser för genomförandet är också statliga och regionala satsningar som kommer kommunen till del.

För att möjliggöra ökat engagemang, samordning, samplanering och ett mer resultatnriktat arbete i genomförandet av det miljöstrategiska programmet är följande åtgärder prioriterade:

- Utsedda miljö,- och hållbarhetsombud i Gävle kommuns verksamheter
- Gävle kommuns medarbetare ska minst en gång per år få ökad kompetens och inspiration om miljöfrågor och Agenda 2030 samt ta del av hur arbetet fortgår
- Det ska skapas ett forum innehållande personer som representerar programmets tre målgrupper; Gävle kommunkoncern, näringsliv och invånare.
- Visualisera miljöläget för invånare och verksamma i Gävle genom att använda en digital uppföljning med koppling till Agenda 2030.
- Genom samverkan internt och externt skapa möjlighet att aktivt söka externa medel som förstärker miljö- och hållbarhetsarbetet.

Uppföljning

Det Miljöstrategiska programmets indikatorer och åtgärder ska följas upp årligen i ett så kallat miljöbokslut.

Kommunstyrelsen ansvarar för den årligen samlade uppföljningen.

Robusta ekosystem och Ren och giftfri vardag har en eller flera indikatorer som visar om målet är på väg att uppfyllas.

I programmet har ansvariga nämnder och styrelser utsetts för mål och/eller uppföljning av indikatorer. Respektive nämnd och styrelse rapporterar till Kommunstyrelsen för de mål som de ansvarar för.

Uppföljningen ska presenteras både muntligt och digitalt av ansvariga nämnder och styrelser.

Det första miljöbokslutet som genomförs kan komma att kompletteras med indikatorer och nuläge i de fall de saknas.

10 framgångsfaktorer

Utifrån erfarenheter från genomförandet av det tidigare miljöstrategiska programmet kan vi se att vissa faktorer, här kallade framgångsfaktorer, mer än andra bidragit till att Gävle ligger i

framkant inom miljöarbetet. 10 viktiga framgångsfaktorer som stöd och verktyg att använda i genomförandet av detta program har ringats in.

Hållbara inköp

Kravställning i upphandlingar är viktigt. Krav på förnybara drivmedel, förnybar plast eller annat som kan minska vår miljöpåverkan bidrar i sin tur till att företagen måste tänka annorlunda för att möta upp till de krav som ställs i anbudsförfarandet. Medvetenheten om vilken miljöpåverkan av de varor och tjänster som köps in har behöver öka. Liksom nära samverkan med näringslivet och personer med kompetenser inom social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet.

Cirkulär ekonomi

En cirkulär ekonomi är en form av kretslopp som använder så lite som möjligt av jordens resurser. Med cirkulär ekonomi är tanken att produkter redan från start ska designas för att återanvändas. Detta är en motsats till linjär ekonomi där naturresurser används i snabbare takt än de hinner återbrukas. När Gävle kommunkoncern ökar sin resurseffektivitet och är mer cirkulär kan man både spara pengar och vara en mer hållbar kommun.

Innovationer

Innovationer handlar om att hitta nya perspektiv på redan existerande problem i samhället. Exempel på innovativa lösningar är att underlätta sopsortering genom optisk sortering eller dämpa buller med hjälp av hexagonformade väggar. Det stimulerar till nya innovationer som kan leda till nya affärsidéer och nya affärsområden.

Digitalisering

Digitalisering innebär spännande möjligheter inom hållbarhetsområdet. Bland annat kan appar användas för att motivera till mer hållbara beteenden. Inom vården har digitalisering börjat användas för att minska antalet resor. En annan bra effekt med detta är att människor blir mer självständiga.

Kommunikation

Att kommunicera det som sker bidrar till ökad medvetenhet och handlingskompetens. Miljöfrågorna integreras och kommuniceras i befintliga flöden och kanaler som används internt, samt för invånare, näringsliv och organisationer.

Delaktighet och inflytande

Alla målgrupper ska känna att de är delaktiga och har inflytande att skapa ett miljömässigt hållbart Gävle. Det bidrar i sin tur till att skapa en ”Vi tillsammans-känsla”.

Handlingskompetens

I begreppet handlingskompetens ingår konsumtion och övriga beteenden som leder till en hållbar utveckling. Att aktivt engagera sig på olika sätt för att påverka samhällsutvecklingen.

Beteende

En viktig del i omställningen till ett miljömässigt hållbart samhälle kräver fokus på hållbara beteenden. För att nå goda resultat är det viktigt att använda den kunskap som finns om mänskligt beteende och arbeta utifrån beteendeinsikt.

Aktiv koncernstyrning

Ett lyckat genomförande av det reviderade miljöstrategiska programmet kräver att politiker och

chefer ser sambanden mellan höga miljöambitioner och förutsättningar för kommunkoncerns medarbetare att bidra med engagemang, nya idéer och en långsiktigt god ekonomi.

Samverkan

Samverkan handlar om att skapa rätt förutsättningar att samarbeta med

varandra. Det innefattar både internt arbete samt externt med invånare, näringsliv, högskolor och universitet samt aktörer regionalt, nationellt och internationellt.

Trender som påverkar miljöarbetet

Miljöarbetet påverkas starkt av samhällsutvecklingen. Genomgripande skiften som påverkar vårt samhälle och våra invånare under en lång tidsperiod brukar kallas trender. Så småningom skapas ett beteende som accepteras av allt fler människor och påverkar oss under lång tid framöver.

Till de globala trenderna, Megatrender, brukar följande räknas:

- Ekonomisk tillväxt
- Globalisering
- Urbanisering
- Digitalisering
- Hållbart ansvar
- Individualism

Dessa trender kan på olika sätt innebära utmaningar eller målkonflikter för miljöarbetet exempelvis ekonomisk tillväxt (ökad konsumtion), urbanisering (ökade transporter och mindre grönytor i städer) och globalisering (exempelvis ökande flygtransporter). Samtidigt finns en motkraft i trenden med hållbart ansvar vilket innebär en ökad medvetenhet och vilja att agera och konsumera hållbart. Detta kan också samverka med den ökande individualismen där individen ställer högre krav på varuproducenter, arbetsgivare och politiker utifrån sitt eget individuella självförverkligande.

Vad gäller tillväxt som utmaning för miljöarbetet finns idag många exempel på forskning som åberopar tillväxtens planetära gränser. Ett exempel är BRP+, som tagits fram av de svenska regionerna tillsammans med Reglab och Tillväxtverket. Ett cirkulärt synsätt är utgångspunkten för BRP+. Genom att belysa hur tillgångar kan påverkas i både positiv och negativ riktning synliggörs möjligheten att skapa livskvalitet i framtiden.

I allt större utsträckning är konsumenter och invånare villiga att göra hållbara val, vilket utgör trenden hållbart ansvar. Det finns incitament att vara kostnadseffektiv men också ett behov och intresse att agera miljömässigt och socialt hållbart. Det handlar till exempel om att individer väljer ett mer ansvarsfullt resande och mer hållbara kostval.

Bekvämlighet är fortfarande viktigt för de flesta och därför måste det vara enkelt för människor att välja rätt. Det engelska begreppet nudging används ofta för att beskriva olika metoder att ”puffa” konsumenter och invånare i rätt riktning.

Trenden hållbart ansvar har på sistone fått ytterligare kraft. Det akuta klimathotet skapar rörelser som förespråkar tågsemester och ifrågasättande av privatflygning. Detta samtidigt som tankar och rörelser kring cirkulär ekonomi växer. Allt sammantaget gynnar kommunernas miljöarbete och kan bidra till ett snabbare förskjutande av normer.

Begrepp och definitioner

Agenda 2030

Agenda 2030 är en agenda för hållbar utveckling som världens länder antagit för att tillsammans uppnå 17 globala mål till år 2030.

Bioenergi

Bioenergi är energi som framställs av biomassa som till exempel växter och växtdelar av olika slag.

Biologisk mångfald

Variationen inom arter, mellan arter och av ekosystem. Beskriver naturområden där många olika växter och djur lever tillsammans.

Biotop/-er

Ekologisk term för ett område där ett visst växt- eller djursamhälle hör hemma. Biotopens egenskaper avgör vilka växter och djur som trivs och kan finnas där.

Brundtlandrapporten

Brundtlandsrapporten, egentligen med namnet Vår gemensamma framtid, är en rapport som skrevs av Världskommissionen för miljö och utveckling på uppdrag av Förenta nationerna 1987.

CO₂-ekv

Koldioxidekvivalenter, detta är ett mått på utsläpp av växthusgaser. Mått för mängden växthusgaser, t.ex. metan, uttryckt som den mängd koldioxid som ger samma växthuseffekt.

Coctailleffekt

När olika kemikalier blandas kan deras effekt förändras. Effekten av att kemikalierna blandas kan leda till att de antingen förstärks, försämras eller ha motsatt effekt.

Dagvatten

Dagvatten består av regnvatten, smältvatten och annat vatten som rinner av från mark och konstgjorda ytor, t.ex. tak.

Ekologiskt fotavtryck

När uttrycket ekologiskt fotavtryck används är det ett sätt att pedagogiskt visa hur människans sätt att leva och konsumera påverkar miljön. Det är uttryckt som den areal av förnyelsebara resurser som behövs för att försörja en människa i ett land.

Ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster är alla produkter och tjänster som naturens ekosystem ger människan och som bidrar till vår välfärd och livskvalitet. Pollinering, naturlig vattenreglering och naturupplevelser är några exempel.

Fossil energi

Fossil är energi som kommer från olja, kol och naturgas. Fossil energi är en så kallad ändlig resurs, en resurs som det tagit flera miljoner år för att skapas och som kommer ta slut.

Fossilfri energi

Fossilfri energi, är energi tillverkas av vattenkraft, vindkraft, solenergi, bioenergi och kärnkraft.

Förnybar energi

Förnybar energi kommer från källor som hela tiden naturligt förnyas och inte kommer att ta slut, en så kallad oändlig resurs. Exempel på förnybar energi är vattenkraft, vindkraft, solenergi och bioenergi.

Geografiska kommunen

Gävle kommun som geografiskt område. Inkluderar alla som bor och verkar i kommunen.

Gröna och blå kvalitét

Med det menas naturens och vattnets kvalitét.

Gävle kommunkoncern

Gävle kommun som organisation. I koncernen ingår alla förvaltningar, kommunala bolag och förbund.

Handlingskompetens

"En förmåga, baserad på kritiskt tänkande, att tillsammans med andra människor ta ansvar och agera för en bättre värld" (Schnack, 1994).

Hållbara färdmedel

T.ex. gång, cykel, buss och tåg samt fordon som drivs med förnybara drivmedel.

Hållbar utveckling

En utveckling som tillgodoser våra behov idag utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina.

Hälsöfrämjande

Den process som ger människor möjligheter att öka kontrollen över sin hälsa och förbättra den.

Hållbara material

Material som har låg inverkan på ekosystem och miljö. Det kan vara material som är utfasade från skadliga ämnen, ha lågt bidrag av koldioxid, är en förnybar/biobaserad råvara (vid nyttillverkning), är återvinningsbart eller är tillverkat av återvunnen råvara.

Klimatpåverkan

Människans utsläpp av växthusgaser, som koldioxid, metan, dikväveoxid (lustgas) och ett antal fluorhaltiga gaser (s.k. klorfluorkarboner eller CFC/freoner), bidrar till förstärkt växthuseffekt, vilket i sin tur påverkar klimatet. Med klimat menas de genomsnittliga väderförhållandena under en längre tid, vanligen flera decennier.

Livskvalitet

Livskvalitet omfattar individens uppfattning om sin situation i tillvaron utifrån den kultur och det värdesammanhang som hon befinner sig i och i relation till personliga mål, förväntningar, normer och intressen. Det är ett vitt begrepp som påverkas av individens fysiska hälsa och psykologiska tillstånd, grad av oberoende, sociala förhållanden och relationer till betydelsefulla händelser i livsmiljön.

Miljöbyggnad

Miljöbyggnad är ett svenskt system för så kallad miljöcertifiering av byggnader. Miljöbyggnad mäter totalt sexton olika värden i byggnaden inom områdena energi, inommiljö och material. Exempel på frågor som ingår är energianvändning, förnybar energi, luftkvalitet, fukt och byggnadsmaterialets kemiska innehåll samt påverkan på klimatet. Nivån silver innebär en bra bit över lagkrav och nivån guld innebär spjutspets teknik. Certifiering kan ges vid nyproduktion samt av befintliga byggnader eller vid en större ombyggnation.

Miljömässigt hållbara

Med miljömässigt hållbara menas i det Miljöstrategiska programmet att beakta varor och tjänsters miljöpåverkan ur ett livscykelperspektiv, det vill säga vid tillverkning, användning, återbruk och återanvändning, materialåtervinning, omhändertagande av avfall och transporter i alla led.

MSC/ASC-märkt fisk

MSC är en internationell organisation som arbetar för miljömärkning av fisk och skaldjur. Miljömärket visar att fisken förvaltas väl, kommer från livskraftiga bestånd och att åtgärder vidtagits för att minska inverkan på havsmiljön. ASC grundades 2010 och är en internationell hållbarhetsmärkning för odlade fisk- och skaldjursprodukter.

Närproducerat

Det finns inte någon allmän definition av vad närproducerat innebär. I Miljöstrategiska programmet definieras närproducerat som de livsmedel som produceras i Gävleborgs län samt angränsande län.

NO₂

Kvävedioxid. En giftig gas som bildas vid förbränning och verkar irriterande på luftvägarna och kan orsaka skador på lungorna.

PM₁₀

Luftens innehåll av inandningsbara partiklar med en storlek på cirka 10 mikrometer (0,01mm) eller mindre. PM₁₀ uppstår främst vid slitage av till exempel vägbana på grund av dubbdäck. Exponering för partiklarna kan orsaka negativa hälsoeffekter både på lång och kort sikt. De kan bland annat orsaka andningsbesvär samt hjärt- och kärlsjukdomar.

Resiliens

Resiliens är den långsiktiga förmågan hos ett system att hantera förändringar och fortsätta att utvecklas.

Resurseffektiv

Med resurseffektiv menas att resurser används på ett hållbarare sätt. Detta innebär att befintliga resurser som redan finns i omlopp, till exempel vatten, mineraler, energi och avfall, nyttjas i högre grad och hanteras bättre under hela livscykeln.

Rötning

Mikrobiologisk nedbrytning av organiskt material i syrefri miljö. Vid rötning bildas biogödsel, som är ett utmärkt gödningsmedel. Vid rötning bildas även biogas, som huvudsakligen består av metan och koldioxid.

Rött kött

Enligt Livsmedelsverkets definition menas rött kött vara kött från nöt, gris, lamm, ren och vilt.

Svenska miljömålssystemet

Miljömålssystemet består av ett generationsmål, 16 miljö kvalitetsmål samt ett antal etappmål inom områdena avfall, biologisk mångfald, farliga ämnen, hållbar stadsutveckling, luftföroreningar och klimat. Sveriges miljömål är det nationella genomförandet av den ekologiska dimensionen av de globala hållbarhetsmålen.

VA-plan

En strategisk och långsiktigt planering som omfattar dricksvatten, spillvatten och dagvatten inom kommunen.

Översiktsplan (ÖP)

Plan som visar den översiktliga mark och vattenanvändningen inom en kommun. Ska enligt lag finnas i varje kommun och ska aktualitetsprövas under varje mandatperiod. Översiktsplanen är i regel utgångspunkt för detaljplaneringen inom kommunen, men den är inte juridiskt bindande.